

AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ

KAVAKÇI-TÜRKİYE DAVASI

(Başvuru no:71907/01)

KARARIN ÖZET ÇEVİRİSİ

STRAZBURG

5 Nisan 2007

İşbu karar Sözleşme'nin 44 § 2. maddesinde belirtilen koşullar çerçevesinde kesinleşecek olup şekli bazı düzeltmelere tabi tutulabilir. ¹

---

¹ 1 Nisan 2007 tarihinden önceki yapısıyla

Türkiye Cumhuriyeti Devleti aleyhine açılan ve (71907/01) başvuru no'lu davanın nedeni bu ülke vatandaşı Merve Safa Kavakçı'nın (başvuran) Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne 28 Mayıs 2001 tarihinde Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (AİHS) Temel İnsan Haklarını güvence altına alan 34. maddesi uyarınca yapmış olduğu başvurudur. Başvuran Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) önünde Strazburg barosu avukatlarından L. Hincker ve Ankara barosu avukatlarından S. Özdemir tarafından temsil edilmektedir.

OLAYLAR

Başvuran 1968 doğumlu olup Ankara'da ikamet etmektedir.

18 Nisan 1999 tarihinde başvuran Fazilet Partisi'nden (Fazilet) Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne (TBMM) milletvekili seçilmiştir.

2 Mayıs 1999 tarihinde başvuran TBMM'deki yemin törenine türban takarak gelmiştir. Fakat bir grup milletvekilinin protestosu nedeniyle yemin etmesi engellenen başvuran, Meclis Genel Kurul salonunu terk etmek zorunda bırakılmıştır.

7 Mayıs 1999 tarihinde Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı, Fazilet Partisi'nin kapatılması talebiyle Anayasa Mahkemesi'ne dava açmış ve gerekçe olarak sözkonusu partinin laiklik karşıtı faaliyetlerin odağı haline geldiği ve Anayasa Mahkemesi'nin kararıyla kesin olarak kapatılan Refah Partisi'nin devamı olduğu belirtilmiştir. Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı, başvuranın milletvekilliğinin düşürülmesi ile sözkonusu kişilerin beş yıl süreyle herhangi bir siyasi partinin kurucusu, üyesi, yöneticisi veya denetçisi olmalarının yasaklanması talebinde bulunmuştur.

Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı, talebini desteklemek üzere özellikle ilgili kişinin bazı eylem ve beyanlarını hatırlatmıştır.

13 Mayıs 1999 tarihli Bakanlar Kurulu kararnamesi ile başvuranın Türk makamlarının iznini almadan Amerikan vatandaşlığına geçtiği gerekçesiyle, 403 sayılı Vatandaşlık Kanunu'nun 25. maddesinin a) bendi uyarınca Türk vatandaşlığından çıkarılmasına karar verilmiştir.

17 Mayıs 1999 tarihinde Yüksek Seçim Kurulu, vatandaşlığın kaybettirilmesi kararının *Resmî Gazete*'de 16 Mayıs 1999 tarihinde, yani 18 Nisan 1999 genel seçimlerindeki aday listelerinin kesinleşmesinden sonra yayımlandığını belirtmiştir. Dolayısıyla başvuranın milletvekilliğinin düşürülmesine, Anayasa'nın 84. maddesi uyarınca TBMM'nin karar vermesi gerekmiştir.

28 Ekim 1999 tarihinde başvuran Türk vatandaşı olan Yıldırım ile evlenmiş ve bu yolla yeniden Türk vatandaşlığına geçmiştir.

Başvuran Danıştay'a, Bakanlar Kurulu kararının iptali için dava açmıştır. Başvuran diğerlerinin yanı sıra, milletvekili seçilmesine bağlı olan dokunulmazlık ve diğer haklarının altını çizmiştir.

8 Şubat 2000 tarihinde Danıştay, Türk vatandaşlığının kaybettirilmesi için gereken koşulların oluştuğu gerekçesiyle yapılan başvuruyu reddetmiştir. Danıştay başka bir Devletin vatandaşlığına geçerken Türk vatandaşlığının korunmasının öncelikle ilgili makamların iznine bağlı olduğunu, fakat başvuran bu koşulu yerine getirmediğini kaydetmiştir. Teksas Eyaleti

Göçmen ve Vatandaşlık Servisi tarafından Türkiye'nin Houston Başkonsolosluğu aracılığıyla Türk makamlarına ulaştırılan belgelerden, ilgili kişinin 5 Mart 1999 tarihinde Amerikan vatandaşlığına geçtiğinin tespit edildiğini belirten Danıştay, başvuranın Amerikan vatandaşlığına geçtiğini hiç bir şekilde inkâr etmediğini de eklemiştir.

Anayasa'nın 83. maddesi uyarınca milletvekili dokunulmazlığının ancak cezai bir takibat durumunda geçerli olduğunu vurgulayan Danıştay, dosyada yer alan unsurlardan hiçbirisinin, mevcut davada idarenin kendi takdir yetkisini aştığını göstermediği sonucuna varmıştır.

16 Haziran 2000 tarihinde Danıştay İdari Dava Daireleri Genel Kurulu, sözkonusu kararı onamış ve 1 Aralık 2000 tarihinde düzeltme talebini reddederek, bunu 30 Ocak 2001 tarihinde tebliğ etmiştir.

14 Mart 2001 tarihinde TBMM Başkanı Meclis Genel Kurulu, başvuranın vatandaşlıktan çıkarılmasının kesinleşmesi nedeniyle milletvekili sıfatının düşürüldüğünü açıklamıştır.

22 Haziran 2001 tarihinde Anayasa Mahkemesi partinin "laiklik karşıtı faaliyetlerin odağı" haline geldiği gerekçesiyle, Anayasa'nın 68. ve 69. maddeleri ile 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu'nun 101. ve 103. maddelerine dayanarak Fazilet Partisi'nin kapatılmasına karar vermiştir. Anayasa Mahkemesi bu karara varırken, aralarında başvuranın da bulunduğu bazı parti yöneticileri ile üyelerinin eylem ve beyanlarını dikkate almıştır.

Anayasa Mahkemesi ek ceza olarak, Anayasa'nın 69 § 9. maddesi uyarınca diğer dört parti üyesi ile birlikte başvuranın beş yıl süreyle herhangi bir siyasi partinin kurucusu, üyesi, yöneticisi veya denetçisi olmalarını yasaklamıştır.

HUKUK AÇISINDAN

I. AİHS'NİN 6, 9,14 VE EK 1 NO'LU PROTOKOL'ÜN 3. MADDESİ'NİN İHLAL EDİLDİĞİ İDDİASI HAKKINDA

AİHS'nin 9. maddesine gönderme yapan başvuran, dini inançlarından ve bu inançlarını TBMM'de türban takarak göstermesinden ötürü vatandaşlığının kaybettirildiğini ve milletvekili sıfatının düşürüldüğünü ileri sürmektedir. Başvuran türban takma yasağının yasal dayanaktan yoksun olduğunu iddia ederek, milletvekillerinin kılık kıyafet yönetmeliğinde, bayan vekillerin giyimine hiçbir yasak veya kısıtlama getirilmediğini belirtmektedir. Başvuran dava konusu müdahalenin AİHS'nin 9. maddesinin 2. paragrafı bakımından haklı bir gerekçeye dayanmadığını ileri sürerek, dini sembollerin takılması ve giyilmesi nedeniyle milletvekilliği görevine getirilmenin, makul ölçülerde kısıtlanamayacağını belirtmektedir.

Ek 1 no'lu Protokol'ün 6 § 1. ve 3. maddelerine atıfta bulunan başvuran, dini bir sembol kullandığı, yani TBMM'de türban taktığı için milletvekilliği sıfatının düşürülmesinden ve siyasi haklarına geçici olarak kısıtlama getirilmesinden şikayetçi olmaktadır. Başvuran, milletvekili olarak yararlandığı dokunulmazlığın idari işlemleri de kapsadığını belirtmekte ve vatandaşlıktan çıkarılma kararının, Teksas Eyaleti Göçmen ve Vatandaşlık Servisi tarafından verilen ve üzerinde Amerikalı yetkililere ait ne imza ne de mühür taşıyan bir belgenin fotokopisine dayandığını eklemektedir. Başvuran vatandaşlığının kaybettirilmesi kararının, Anayasa'nın 84. maddesinde şart koşulduğu gibi TBMM'de salt çoğunlukla alınmadığını ve yalnızca Meclis Genel Başkanı'nın sözkonusu kararı imzaladığını belirtmektedir. Son olarak

başvuran, yerel mahkemelerin evlendiği tarihte otomatik olarak yeniden vatandaşlığa geçtiğini gözönünde bulundurmadıklarını ileri sürmektedir.

Başvuran aynı olgular temelinde, AİHS'nin 14. maddesinin ihlal edildiği iddiasında bulunmaktadır.

AİHM, yapılan şikayetlerin tamamının Ek 1 no'lu Protokol'ün 3. maddesi başlığı altında incelenmesini uygun görmektedir.

A. Tarafların görüşleri

1. Hükümet

Hükümet AİHS hükümleri ve AİHM içtihatları ile uyum sağlaması amacıyla yasalarda yapılan değişiklikleri hatırlatmaktadır. Hükümet bu doğrultuda Anayasa'nın 69. maddesinde öngörülen değişiklik ile Anayasa Mahkemesi'nin bir siyasi partiyi kapatmak yerine dava fiillerinin ağırlığına göre ilgili partiyi devlet yardımından kısmen veya tamamen yoksun bırakmaya karar verebileceğini belirtmektedir. Hükümete göre bir siyasi partinin kapatılmasından daha hafif yaptırımların getirilmiş olması, ülke açısından siyasi partilerin özgürlüğü alanında gerçekleştirilmiş önemli reformlardandır.

2. Başvuran

Başvuran Anayasa'nın 69. maddesinin değiştirilmesinin, Türk Hükümetinin iyi niyetini açığa vurmakla birlikte, bunun aynı zamanda olayların meydana geldiği dönemde AİHS'nin 9., 10. ve 11. maddelerinin 2. paragraflarında belirtilen koşulları, özellikle de orantılılık ilkesini karşılayamadığının bir göstergesi olduğunu" ileri sürmektedir.

Başvuran ayrıca 403 sayılı Kanun'un 25 a) bendine dayalı olarak vatandaşlıktan çıkarıldığını, yetkililerin önceden keyfi kararına bırakılarak başka bir ülke vatandaşlığına geçmek durumunda olmadığını öne sürmektedir. Başvuran milletvekilliği yemini sırasında başörtüsü takması nedeniyle milletvekilliğinin düşürüldüğünü ve Türk vatandaşlığını kaybettiğini iddia etmektedir.

Başvuran Türk hukukunun vatandaşlığın kaybedilmesini müteakip milletvekilliğinin düşürülmesinde bir boşluk oluşturduğunun altını çizerek, Anayasa'nın 84. maddesinde yer alan hükümler gereğince milletvekilliğinin düşürülmesinin sınırlı olduğunu ifade etmektedir. Zira, seçimlerin ardından vatandaşlığın kaybedilmesi hususu yer almamaktadır. Anayasa'nın 76. maddesi milletvekilliğinin devam edip etmeyeceğini değil seçilebilme koşullarını düzenlemektedir. Başvurana göre TBMM Anayasa'nın 84. maddesinde öngörülen haller dışında milletvekilliğinin düşürülmesi kararını alamaz. Üstelik, Anayasa bu doğrultuda hiçbir organı yetkili kılmamıştır.

Başvuran TBMM'nin usulen yetkili olmamasına karşın milletvekilliğini sona erdirdiğini ve kararının hukuki hiçbir dayanağının bulunmadığını iddia etmekte, düşürme kararında oylama yapılmadığını, TBMM Başkanı'nın kararının itiraza elverişli bulunmadığını eklemektedir. Başvuran çifte vatandaşlığa sahip tek milletvekilinin kendisi olmadığını, seçildiği sırada hem Türk hem Amerikan vatandaşı olan bir milletvekilinin bulunduğunu ileri sürmektedir. Başvuran ayrıca Yüksek Seçim Kurulu'nun yasal olarak aday olmadan gerekli incelemeleri ve

düzenlemeleri yaptığını, buna göre çifte vatandaşlığın yerine getirilen diğer koşulların yanında aday olmasına engel teşkil etmediğini belirtmektedir.

Başvuran son olarak Türk vatandaşlığını kaybederek milletvekilliğinin düşürülmesi gerekçesinde iç hukuk mahkemelerinin evlendiği tarihten itibaren tekrar vatandaşlığa geçmesini dikkate almamaları ile hakkaniyet ilkesine uygun hareket etmediklerini, alınan bu kararın öngörülen meşru amaçlarla orantılı olmadığını, sözkonusu bu önlemlerin özü itibariyle bile Ek 1 no'lu Protokol'ün 3. maddesinde yer alan seçme ve seçilme hakkına yönelik bir ihlali oluşturduğunu ileri sürmektedir.

B. Üçüncü taraf

Parlamentolararası Birliği, milletvekilliği sıfatının düşürülmesinin ilgili parlamentonun vekiline tanınan temsil görevini yerine getirmede geriye dönülemez bir biçimde ağır bir yaptırım altında bıraktığının altını çizmektedir. Benzer bir müdahalenin yalnızca ciddi gerekçelerle yasayla tam uyumlu olarak alınması gerektiğini ifade etmektedir.

Parlamentolararası Birliği, Hükümetin çift vatandaşlığı bulunan Türk vatandaşlarının yetkili mercilerden izin almaksızın yalnızca gerekli işlemleri yerine getirmek üzere çağrıldığı hususuna karşı çıkmadığını gözlemlemektedir. Başvuranın bu imkândan yararlanamaması eşitlik ve ayrımcılık yapılmaması ilkesine aykırı bulunmaktadır.

Parlamentolararası Birliği, Türk Hukuku'nda seçilebilme sıfatının sona ermesi halinde otomatik olarak milletvekilliği sıfatının sona ermesini öngören hiçbir hükmün yer olmadığını gözlemlemekte, bu bağlamda Yüksek Seçim Kurulu'nun TBMM'nin bu yönde çağrıda bulunmadığı halde milletvekilliği'nin düşürülmesi konusunda yetkiyi TBMM'ye verdiğini ifade etmektedir.

C. AİHM'nin değerlendirmesi

1. Genel ilkeler

AİHM, Ek 1 no'lu Protokol'ün 3. maddesinin oy verme ve seçimlerde aday olma hakkı gibi hukuken korunan menfaatleri güvence altına aldığını hatırlatır (Bkz. Mathieu-Mohin ve Clerfayt-Belçika kararı 2 Mart 1987, Hirst-Birleşik Krallık (no2) no: 74025/01, son olarak Zdanoka-Letonya no: 58278/00, 16 Mart 2006 ve Lykourazos-Yunanistan no: 33554/03 kararları). Hukukun üstünlüğünü esas alan gerçek demokrasinin temellerinin oluşturulması ve korunması bakımından bu haklar mutlak değildir, «üstü örtülü» sınırlar mevcuttur ve Sözleşmeciler Devletler bu doğrultuda kendilerine tanınan takdir yetkilerini kullanmak durumundadır (Bkz. Matthews-Birleşik Krallık no: 24833/94, Labita-İtalya kararı no: 26772/95).

Bununla birlikte AİHM'ye Ek 1 no'lu Protokol'ün 3. maddesinde yer alan hükümlerin uygulanmasını gözetmek düşmekte; seçimlerde oy vermeye ve aday olmaya bağlı hakların özüne dahi dokunulmaması, etkinliğini yitirmemesi, meşruiyetini koruması ve kullanılan araçların orantısız olmaması gerekir. Özellikle, yasama organlarının seçiminde halkın hür iradesini sekteye uğratacak hiçbir engel yer almamalı-başka bir deyişle, genel oylama halkın isteğini yansıtmalı, etkin olmalı ve bütünlük önünde bir engel oluşturmamalıdır. Yine, halkın hür iradesiyle yaptığı ve demokratik olarak ortaya koyduğu seçim, demokratik düzeni zorlayıcı gerekçelerin mevcut olması haricinde seçim sisteminin düzenlenmesinde hiçbir

değişikliğe uğramamalıdır. Kaldı ki AİHM'nin daha önce de ifade ettiği üzere bu hüküm herkese seçimlerde aday olma ve bir kez seçildiğinde temsil hakkını güvence altına almaktadır (Bkz. Selim Sadak vd.-Türkiye no: 25144/94, 26149/95, 26154/95, 27100/95 kararları ve sözü edilen Lykourazos kararı). Ek 1 no'lu Protokol'ün 3. maddesi gerçek bir siyasi rejimin temel ilkesini benimsemektedir ve AİHS sistemi içinde temel bir önemi haizdir.

2. Mevcut başvuruya uygulanması

Anayasa Mahkemesi 22 Haziran 2001 tarihinde Anayasa'nın 69 § 6. maddesine dayalı olarak Faziletin "laiklik karşıtı faaliyetlerin odağı" haline geldiğine karar vermiş, bu bağlamda Anayasa Mahkemesi'nin Faziletin kapatılması yönünde aldığı kararda yer alan gerekçeler aralarında başvuranın da yer aldığı kimi başkan ve yöneticilerin fiillerine etki etmiştir. İkinci bir yaptırım olarak da başvuran da dahil beş siyasetçiye beş yıllığına siyasi kısıtlamalar getirmiştir.

AİHM, başvuranın siyasi haklarına getirilen geçici kısıtlamaların netice itibariyle Türk siyasi rejiminin laik yapısının korunmasını amaçladığını not etmektedir. Bu ilkenin Türkiye'deki demokrasi açısından önemi dikkate alındığında, AİHM sözkonusu önlemin mevcut düzenin sağlanması ve başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması bakımından meşru amaçları içerdiğine itibar etmektedir.

AİHM, sözkonusu tedbirin orantılılığı hususunda başvuranın siyasi haklarından geçici olarak yoksun bırakılmasında demokratik düzeni zorlayıcı gerekçelerin mevcut olup olmadığını incelemeye alacaktır. Bu itibarla AİHM, Faziletin kapatılması sonucunda başvuranın siyasi haklarının sınırlandırılması doğrultusunda siyasi bir partinin feshine ilişkin anayasal gerekçelerin de dikkate alınması gerektiği kanısındadır (Selim Sadak vd. kararı ile karşılaştırınız). Olayların meydana geldiği dönemde yürürlükteki haliyle 69 § 9. maddenin kapsamı oldukça genişti. Parti üyelerinin tüm görüş ve fiilleri fesih kararına zemin hazırlayan Anayasa'ya aykırı eylemlerin odağı haline geldiği görüşünü destekler mahiyettedir. Sözü edilen faaliyetlerin derecelendirilmesinde bir ayrıma gidilmemiştir. Bu bağlamda, bazı parti üyelerinin ve özellikle parti genel başkanı ve yardımcısının başvuranın maruz kaldığı şekliyle bir yaptırıma uğramadıklarını belirtmek gerekir.

AİHM'nin daha önce de ifade ettiği üzere siyasi hakların kısıtlanması ağır bir yaptırımdır. Yukarıda bahse konu saptamalar ışığında AİHM, Anayasa Mahkemesi tarafından başvuran hakkında verilen kararın öngörülen meşru amaçlar doğrultusunda orantılı olarak nitelendirilemeyeceği neticesine varmaktadır. Bu durumda, sözkonusu müdahale başvuranın seçilme hakkının özü itibariyle ihlalini oluşturmaktadır.

Ek 1 no'lu Protokol'ün 3. maddesini ihlal edilmiştir.

AİHM ayrıca Anayasa'nın 69 § 6. maddesinde "siyasi bir partinin bu nitelikteki fiilleri parti yöneticileri ve üyeleri tarafından zımnen veya açıkça benimsendiği yahut doğrudan doğruya anılan parti organlarınca işlendiği takdirde sözkonusu fiillerin odağı haline gelmiş sayılmaz" yönündeki değişikliğini not etmektedir. Bununla birlikte, Anayasa'nın 69 § 7. maddesi Anayasa Mahkemesi'ne siyasi bir partinin temelli kapatılması yerine dava konusu fiillerin ağırlığına göre Devlet yardımından kısmen veya tamamen yoksun bırakılması yetkisini tanımıştır. Kuşkusuz bir kimsenin siyasi haklarının kısıtlanması daha az sıklıkla olacak ve siyasi haklar güçlenecektir.

Yukarıda varılan sonuç ışığında AİHM, başvuranın milletvekilliğinin düşürülmesine ilişkin şikayetinin ayrıca incelenmesini gerekli görmemektedir.

II. AİHS'NİN 41. MADDESİ'NİN UYGULANMASI

A. Tazminat

Başvuran maddi tazminat olarak 150.000 Euro talep etmekte, maruz kaldığı manevi zararın giderilmesi için ihlal kararının tespitinin yeterli olacağını belirtmektedir.

Hükümet bu konuda görüş bildirmemiştir.

AİHM öne sürülen maddi zarar talebi ile ihlal kararı arasında hiçbir illiyet bağı kurulamadığından bu talebi reddetmiş, başvuranın maruz kaldığı manevi zararın giderilmesi bakımından ihlal kararının yeterli olacağını kaydetmiştir.

B. Masraf ve harcamalar

Başvuran iç hukukta ve AİHM önünde yapmış olduğu giderler için 50.000 Euro talep etmektedir.

Hükümet görüş bildirmemiştir.

AİHM, mahkemeye sunulan deliller ve bu yöndeki yerleşik içtihat ışığında yargı gideri olarak başvurana 4.000 Euro ödenmesine karar vermiştir.

C. Gecikme faizi

Gecikme faizi olarak, Avrupa Merkez Bankası'nın marjinal kredi kolaylıklarına uyguladığı faiz oranına 3 puanlık bir artış eklenecektir.

BU GEREKÇELERE DAYALI OLARAK, AİHM, OYBİRLİĞİYLE,

1. Ek 1 no'lu Protokol'ün 3. maddesinin ihlal edildiğine;
2. AİHS'nin 6, 9 ve 14. maddeleri hakkındaki şikayetlerin ayrıca *incelenmesine gerek olmadığına*;
3. Başvuranın uğradığı manevi zarar için mevcut kararının başlı başına *adil bir tazmini oluşturduğuna*;
4. a) AİHS'nin 44 § 2. maddesi gereğince kararın kesinleştiği tarihten itibaren üç ay içinde, ödeme tarihindeki döviz kuru üzerinden Y.T.L.'ye çevrilmek ve her türlü vergiden muaf tutulmak üzere Savunmacı Hükümetin başvurana yargı gideri olarak 4.000 (dört bin) Euro *ödemesine*;
b) sözkonusu sürenin bittiği tarihten itibaren ödemenin yapıldığı tarihe kadar Hükümet tarafından, Avrupa Merkez Bankası'nın o dönem için geçerli olan faiz oranının üç puan fazlasına eşit oranda faiz *uygulanmasına*;

5. Adil tazmine ilişkin diğer taleplerin *reddine*;

KARAR VERMİŞTİR.

İŞbu karar Fransızca olarak hazırlanmış ve AİHM'nin iç tüzüğüne 77 §§ 2. ve 3. maddesine uygun olarak 5 Nisan 2007 tarihinde yazıyla bildirilmiştir.